

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of International Social Research Cilt: 17 Sayı: 116 Eylül 2024 & Volume: 17 Issue: 116 Sep 2024 Received: Sep 01, 2024, Manuscript No. jisr-24-147027; Editor assigned: Sep 03, 2024, Pre-QC No. jisr-24-147027 (PQ); Reviewed: Sep 16, 2024, QC No. jisr-24-147027; Revised: Sep 23, 2024, Manuscript No. jisr-24-147027 (R); Published: Sep 30, 2024, DOI:

10.17719/jisr.2024.147027

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

Kentsel Estetiğin Temel Tasarım İlkeleri Bağlamında İncelenmesi: Dubai Kenti Örneği

Reyhan Akat*
Birgül Çakıroğlu**

Özet

Bu araştırma, kentsel estetiğin sağlanmasında en etkili koşullar olarak kabul edilen 'birlik, egemenlik ve denge' ilkelerinin çağdaş mimarinin mükemmel örneklerinden biri sayılan Dubai kenti yapı ve yerleşme silüetlerinde incelenip sınanması üzerine yapılmıştır. Kentlerin estetik görünümünü etkileyen temel tasarım ilkelerinin hangileri olduğu ve etkileme dereceleri incelenmiştir. Böylece güzel kent görünümünde temel tasarım ilkelerinin etkisinin önemi ortaya çıkarılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde estetik kent kavramı, estetik kent olma kriterleri ve kent estetiğini düzenleme ile ilgili yapılan literatüre yer verilmiştir. Ardından yapı ve çevresinin incelenmesinde kullanılmak üzere seçilen simetri, egemenlik, ritim, denge, zıtlık, koram, uygunluk ve birlik ilkesi ile her bir ilkenin etkisini ortaya koymak üzere değerlendirmeye alınan çizgi, biçim, ölçü, yön, aralık, renk, değer ve doku öğesinin tanıtımı yapılmıştır. Çalışma alanı olan Dubai şehriyle ilgili verilerin toplanması için yerinde gözlem, inceleme ve fotoğraf çekimi teknikleri kullanılmıştır. Yapı ve yerleşme ölçeklerine uygun seçilen her bir fotoğraf, belirlenen tasarım ilkeleriyle analiz edilmiş ve denge ile birlik ilkelerinin en fazla etkili olduğu tespit edilmiştir. Estetik kent kategorisine giren Dubai şehir mimarisinin örneğinde, denge ve birlik ilkelerine ağırlık verilerek tasarlanan kentlerin estetiğinin daha başarılı olacağı önerilmektedir. Ayrıca, bu çalışma mimarlık, şehir planlama, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı ve görsel sanatlar gibi bölümlerde okuyan öğrencilerin temel tasarım ve proje derslerini daha iyi anlamalarına yardımcı olması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Kentsel estetik, temel tasarım ilkeleri, Dubai kent yerleşimi, mimari yapıları

Giriş

Kentler, insanların fiziksel, toplumsal ve psikolojik gereksinmelerini karşılamak için oluşturdukları yerleşim alanlarıdır. İnsanlar, barınma ve korunma ihtiyaçlarının yanı sıra, kentlerdeki çeşitli gereksinimleri karşılamak için doğal ve yapay malzemeleri kullanır. Mekanların ve fiziksel çevrenin oluşturulmasında, insanların değerleri, beğenileri, yaşam tarzları ve gelenekleri büyük bir rol oynar. İnsan-çevre-kültür ilişkisi bağlamında, kültürün gelişimine bağlı olarak şekillenen bir süreç söz konusudur. İnsan, gereksinimleri ve estetik anlayışı doğrultusunda duygu ve düşünceleriyle tasarım gücünü

Department of Public Health, Liverpool John Moores University, UK, E-mail: d.liokaft@ljmu.ac.uk

kullanarak çevreyi oluşturur. Bu yeni çevrede ilerleyen zaman, değişen gereksinimler, arayışlar ve değişen-gelişen kültürün etkisiyle yaratıcılığını kullanarak yeni üretim, biçim ve ifade arayışlarına yönelir. Süreç, yapısını tekrarlayarak ancak içeriğini yenileyerek devam eder. İnsanın algısal değerlendirmelerine ilişkin tavırları hızla gelişmekte ve yaşadığı yapı ve çevresine olan estetik bakış açısını da etkilemektedir. Kentsel estetik duygularını oluşturmak için çeşitli yöntemler izlenir. Bunlardan bir kısmı, yapıların cephe, kütle ve çevre yerleşimlerinde başarılı tasarımların yapılmasıyla oluşturulan güzel kent nitelikleridir (Pevsner, 1981). Fiziksel açıdan tek bir yapı, mimarlık ürünü olarak algılanabilir ancak birçok yapı bir araya getirildiğinde, yerleşme silueti açısından farklı bir sanat ortaya çıkmaktadır. Estetik açıdan tek yapının algılanmasında dikkat çekmeyen- görülemeyen birçok olumlu şekiller, yerleşme bütününe geniş perspektifle bakıldığında izleyici tarafından daha olumlu ve güzel algılanabilmekte, estetik kent imajı etkileri oluşturabilmektedir (Günay ve Selman, 1993). Mevcut kentin fiziksel yapısındaki çirkin olumsuz görüntülerle bir arada yaşayan kişide, zamanla ruhsal olumsuz etkiler ortaya çıkabilir ve yorgunluk hissi tetiklenebilir. İnsanlara görsel açıdan çirkin gelen olumsuz faktörlerin başında objelerin kolay algılanıp, hissedilemiyor olmaları gelmektedir. Ancak, kentlerin estetik görünümelerini etkileyen en önemli bütünlük ilkesi ve buna bağlı olarak bitmişlik ilkesi düzenlemenin asıl etkinliğini oluşturur. Parçalar üzerinde bütünlük başarısı mimaride ve kentlerin estetik başarı için ilk koşul olarak kabul edilir (Smith, 1987). Biçimin düzenlenmesinde bütünlük, düzenlemeyi oluşturan diğer öğelerle birlikte denge, devamlılık ve baskınlık ilkesini içerir. Bu düzenlemelerin sağlanması ise tekrar, değişim, gelişim, uyum, karşıtlık, çeşitlilik ve birlik gibi alt öğelerin tasarıma katılımını gerektirir. Bütün bu öğeler ve onlara ilişkin düzenlemeler, tasarım ilkelerini oluşturur ve mimari bütünün organizasyonuna katılır (Şentürer, 1995). Mimari bütünü oluşturan bu unsurların bir ya da birkaçının eksik olması görsel açıdan kirliliğe neden olmaktadır. Bu nedenle, bütünün parçalarının birbirleriyle uyumlu bir şekilde yer almadığı durumlar görsel kirlilik olarak tanımlanır. Bir kentin güzel olarak algılanmasında, insanların değer yargıları, toplumsal yaşam tarzları ve sanata bakış açıları ile sanatsal becerileri önemli faktörlerdir. Bu faktörler benzer şekilde görsel kirlilik boyutunun değerlendirilmesinde de aktif bir rol oynar. İnsanlar buldukları çevreyi estetik açıdan değerlendirirken, fiziksel, sosyal, psikolojik ve güzellik gibi açılardan olaya bakarlar (Sağsöz ve diğerleri, 1997). Burada objelerin, yapıların ve kütlelerin renk, doku, biçim, doluluk-boşluk, bitmişlik, birlik, bütünlük ve denge gibi estetik özelliklerini kabul etmekten bahsedilmektedir. Çoğunlukla kentsel yerleşimler, kentleri oluşturan toplumların sosyal, ekonomik, sanatsal ve ruhsal yaşantılarına referans olurlar (Hilberseimer, 1955). Kentlerin kurulup gelişmelerinde algılanabilen fakat kolayca tanımlanamayan etmenler de rol oynar. Her yerleşmeyi özgün kılan da daha çok bu tür etmenlerdir. Bir diğer belirleyici, kenti kuran ve içinde yaşayan insandır. İnsanın değer yargıları, toplumsal ve politik yaşam biçimi, üretme ve sanat ile ilgili becerileri, kentin biçimlenişini en az doğal koşullar kadar etkiler. Üçüncü bir etmen olarak, kentin kuruluş biçimi ve

kullanım amacı yer almaktadır. Aynı ayrı ele alınan bu etmenler, belirli ağırlık ve oranlarda sürekli iç içe ve birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olup, kentin genel karakterini biçimlendirirken, aynı zamanda mükemmel estetik kentlerin oluşmasına da önemli katkı sağladılar. Kentlerin estetik açıdan gelişimleriyle ilgili olarak 19. yüzyılda; bahçe- kent, güzel kent ve endüstriyel kent akımları başlamıştır. Ancak bu yüzyıla asıl damgasını vuran bu akımlar içinde güzel kent anlayışı olmuştur. Bu düşünce mimari formlara da yansımış ve estetik anlayışı kargaşaya sürüklemiştir. Mumford (1938), bu yüzyılda mimariyi çözülme dönemi olarak tanımlamıştır. 20. Yüzyılda şehirleşme sürecinde estetik şehir tasarlama anlayışı yerini kolaylıkla uygulanabilir şehir tasarlama anlayışına bırakmıştır. Bu anlayışla birlikte, anıtsallık, estetiklik gibi psikolojik – ruhsal açıdan değerlendirilmesi zor kavramların yerini, genellikle kolay ve fiziksel değerlendirilebilen kriterlerin ön plana çıktığı akımlar almıştır (Tekeli, 1980). Tarihsel süreç içinde kentlerin kuruluş ve kullanım özellikleri incelendiğinde, büyük ölçüde kentte yaşayanların sosyo-kültürel birikimlerinin yaşadıkları kenti şekillendirdiği ve estetik kazandırdığı görülmektedir. Kentin estetik görünümünde kullanılan yapılar ve çevresindeki malzemeler önemli bir yer tutmaktadır. Estetik görünüm açısından kentler genellikle endüstri öncesi kentler ve endüstri kentleri olarak iki grupta incelenmektedir. Her ne kadar her iki kategorinin de alt elemanları olsa da, kent olgusunun ölçeği ve karmaşıklığı açısından bu sınıflandırma temel sınıflandırma olarak kabul edilmektedir. Spreirgen (1965), güzel kent kavramını, gözlenen nesnelerin tüm unsurları arasındaki algılanabilen uyumlu ilişkiler olarak tanımlamaktadır. Günümüzün kentsel estetik kuramlarına katkıda bulunanlardan Cullen (1964), çevreye gösterilen duygusal tepkileri görsel değerler, yer ve içerik olarak incelemiş ve kentsel peyzajın nitelikleri üzerinde durmuştur. Bacon (1982), kentsel estetikte kütle-mekân ilişkileri üzerinde durmuş ve ufuk çizgisi, yer çizgisi, mekânda önemli noktalar, uzaklaşan düzlemler, derinliğe tasarım, alçalma-yükselme, iç bükeylik- dış bükeylik, insana görelilik gibi kavramlara açıklık getirmiştir. Spreiregen (1965), kentsel estetiğe ulaşmada birincil koşul olarak doğal peyzaja uyumu incelemiştir. Ona göre, eski ya da modern, ilkel kentlerin doğa ile oluşturduğu resimde bir denge vardır, kendi içinde uyumludur, amaca göre işlevdir, yaşayanları için düzenlenmiştir. Günümüz kentinde de doğaya uyumu temel alan Spreiregen, doğadan çıkan formlar, uyum, doğanın uzantısı olma, geometrik karşıtlık, vurgu, topografyanın üstünlüğü, ifade, girişler, renk, ışık, kent olma kavramlarına açıklık getirmektedir. Lynch (1975) tarafından yapılan çalışma, kentsel estetiğin yanı sıra kentsel yapının ve kentle özdeşleşmenin önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, estetik ve görsel analiz yöntemlerine büyük katkı sağlamaktadır. Günümüz kentlerinin en önemli özelliklerinden biri, bir bakışta algılanabilir bir ölçeğin çok üstünde olmasıdır. 'Image of the City' adlı çalışması, bu konuda bir yanıt arayan ve belirli bir başarıya ulaşan ilk adımları atmıştır. Güçlü sembollerin geliştirilmesi için kentsel yapının açıklığı ve kimliğinin canlılığı önemlidir. Bu unsurların bir araya gelerek kentin okunabilirliğini belirten üç çevresel bileşen bulunmaktadır. Bunlar, özgün nitelik, binaların farklılığı ve anlamsal kavramlardır. Kimlik, yapıdaki

görüntüyü diğerlerinden ayırmalı, görüntüdeki nesnelere arasındaki ilişkileri içermeli ve nesnelere bir anlamı olmalıdır. Bu üç bileşen bir araya gelerek kentin görüntüsünü oluşturur. Görüntünün öğeleri ise yollar, kenarlar, kavşaklar ve nirengilerdir. Bunlardan her biri gözlenen nesnenin çevreye göre açık ve net oluşunu ifade etmektedir. Gözlemciler tarafından basit formlar karmaşık formlara nazaran kolaylıkla okunabilmektedir. Yapılar ve çevrelerini oluşturan biçim ve şekillerin devamlılığı, birbirine belli oranlarda ve ritimle düzenlenmesiyle estetik süreklilik oluşturmaktadır. Kavşakların okunabilirliği, bağlantıların açıkça algılanabilmesiyle olmakta, bir parçanın diğerine üstünlüğü ise egemenliği sağlamaktadır. Mimarlıkta görsel analiz ile ilgili bir başka yöntemde Özerdim (1983) tarafından, kentsel çevrede fiziksel açıdan herhangi bir sokakta, iki yanın aynı karakterde fakat kendi sıralarında uyumlu olması durumu da farklı bir yaklaşım olarak önerilmektedir. Böyle mekanlarda yolun iki ayrı cephesindeki farklılaşma karşılıklı bir ahenk içinde gelişmiştir. Birbirlerini olumsuz yönde etkilemezler. Örneğin, sokağın ayrı yanlarından biri tarihsel dokuyu yansıtan yapılar biçiminde iken diğerleri uygun ölçekte modern yapılar, ağaç sırası veya duvar biçiminde olabilmektedir. Bir diğer izlenen yol, bir yapıyı heykel gibi inşa etmektir. Burada bir yapının niteliği yüksekliği ile diğer çevresindekilerden ayrılarak belirlenir. Peyzaj içerisinde zaman zaman öyle yapılar görülür ki mimari ile kentsel çevre arasındaki ilişki işlevlerinin ötesinde farklı bir karakterde belirgin, kişilikli bir heykel görünümüne sahiptir. Strüktür, form, estetik güzelliği yanında orantı ve sadelik gibi özelliklere sahip seçkin öğelerdir. Bu tür yapılar bazı kuruluşların reklam amacıyla kentin bir simge veya amblesmine dönüşebilirler. Özerdim (1983)' e göre, kentsel yerleşmelerde odak noktası, kentsel peyzaj veya bir kent bütünü içinde vurgu niteliği taşıyan nesnelere perspektif içinden görünümü olarak tanımlanmakta olup, Rönesans ile bilinçli kullanılmaya başlanmıştır. Öğenin karakteri, çevre ile arasındaki farklılıktan doğar. Bu farklılığın en belirgin olduğu noktada heykel gibi ortaya çıkmasıdır. Bu farklılığın fiziksel açıdan anlatımında ana yapının çevresinde boyut, form, malzeme, renk, doku, değer gibi ayrıntılar yönü ile yarışacak başka öğe ve yapıların bulunmaması ile sağlanır. Örneğin Dubai kentindeki Cayan spiral kule bu özelliğe sahip başarılı bir yapıdır. Genellikle kentlerin estetik görünmemesinin, birbirleriyle iç içe geçmiş birden fazla sebebi bulunmaktadır. Bunlar:

1. Planlamaya ve uygulamaya ilişkin etkenler: yasal eksiklikler, yanlış kararlar, denetim yetersizliği, hızlı kentleşme, işçilik ve malzeme kalitesi ve işlev dışı kullanımlar,
2. Eğitime ilişkin etkenler: teknik eğitim düzeyinin düşüklüğü ile genel eğitim ve kültür eksikliği,
3. Ekonomik etkenler: yerel yönetim gelirlerinin yetersizliği ile yatırım ve harcama önceliklerinin başka işlere verilmesi şeklinde sıralanabilir (Kumbaracıbaşı, 1992).

Kentlerde ortaya çıkan çirkin görüntülerin sebepleri; yeşil alan eksikliği veya yeşilin bilinçsiz kullanımı, monotonluk, iç içe yapılaşma, görüş alanının dar olması, karmaşıklık, tamamlanmamışlık, kötü oranlar ve ölçüler, rastlantısallık, sıkışıklık, renk uyumsuzluğu, kötü aydınlatma ve bakımsızlık şeklinde sıralanabilir.

Estetik kentsel çevreler oluşturabilmek için yapıların fiziksel görüntülerinin de güzel olması önemlidir. Bu çalışmada çağdaş mimarinin en mükemmel örneklerinin bulunduğu Dubai kentindeki yapı ve yerleşmelerin düzenleme boyutunda analizleri ele alınmıştır. Dizimsel boyutta analizlerin yapılmasında göstergebilim analiz yönteminden yararlanılmıştır. Seçilen her bir yapı ve çevre yerleşimi, temel tasarım ilkeleri ve öğeleriyle incelenmiştir.

1.1. Dizimsel Boyutta Ele Alınan Kavramlara Genel Bir Bakış

Çevre ölçeğindeki görsel etki, mekânsal bileşenlerin ve yüzeysel bileşenlerin çeşitli şekillerde bir araya gelme ilkeleri sonucunda ortaya çıkar. İnsana haz duygusu veren ve görsel çekicilik oluşturan ortamların öncelikle hissedilmesi ve ardından bu duygulara neden olan ilkelerin neler olabileceği konusunun düşünülmesi gerekmektedir. Sonrasında ise bu ilkelerin görsel olarak ifade edilmesi, yani çizimle anlatılması gerekmektedir (Dizman, 2015). Görsel çevre analizinde dizimsel boyut, göstergeler arasındaki yapısal ilişkinin temel tasarım ilke ve elemanlarının birbirleriyle etkileşiminin görsel olarak incelenmesi anlamına gelir. Bu işaretler, anlamından soyutlanarak, biçimsel görünümü ve diğer işaretlerle ilişkileri açısından incelenir. Özellikle sanat ve estetik, işaretleri dizgesel ilişkileri içinde değerlendirir. Aksoy (1974)'e göre, mimarlık sisteminin oluşturduğu işaretlerin, anlamları gözetilmeden, birbirleriyle olan biçimsel ilişkilerin dizgesel olarak incelenerek ifade edilmesidir. Ona göre, "dizimsel işaretleri insan, gereksinimlerini karşılarken doğa ile ilişkili hale getirir ve doğayı, üretim güçlerinin sosyal organizasyonunun ve kültürünün son durumuna dayanarak kullanıp değiştirir". Gerçekle bağlantılarını göz önünde bulundurmadan işaretin mantıksal düzenini izler diye yorumlamaktadır. Bu çalışmada Dubai kenti mimarisinin dizimsel boyutunun incelenmesi temel tasarım ilkeleri ve bu ilkeleri belirleyen temel tasarım öğeleri ile yapılmıştır. İlkelerle ilişkili analiz fiziksel yerleşme düzeyinde ve yapılarla ilgili cephe-kütle-yüzey ölçeğinde değerlendirilmiştir.

1.2. Temel Tasarım İlkeleri

Temel tasarım ilkelerinin belli bir standardı olmayıp her bir araştırmanın dizimsel analiz kapsamında belirlediği tasarım öğeleri ve bunları kapsayan tasarım ilkeleri bulunmaktadır. Ching (2011)'in ortaya koyduğu temel tasarım ilkelerini; eksen, simetri, hiyerarşi, ritim, şekil- zemin, tekrar olarak sıralayabiliriz. Uraz (1993)'ın ortaya koyduğu ilkeler Ching (2011)'i kaynak olarak gösterir; aksiyel eksen, simetri, karşıtlık (hiyerarşi), yineleme- ritim ve şekil-zemin biçimindedir. Divanlıoğlu (1997), denge, birlik, yineleme, uyum, kontrast, koram, simetri ve vurgu olarak sıralamıştır. Gürer (1990)' da ritim, harmoni, karşıtlık, koram, egemenlik, denge ve birlik ilkesini analiz ölçütü olarak Kabul etmiştir. Bal (2023) ise, araştırma çalışmasındaki örneklerin incelenmesinde tekrar-ritim, uygunluk, egemenlik, koram, zıtlık, denge ve birlik ilkesi ile her bir temel tasarım ilkesinin analizinde biçim, yön, aralık ve renk öğesini ölçüt almıştır. Bu çalışmada temel tasarım ilkelerinden simetri, egemenlik, ritim, denge, zıtlık, koram, uyum ve birlik değerlendirme kriteri olarak belirlenmiştir.

1.2.1. Simetri

Bir Őeklin bir eksen etrafında yansınmasıyla oluşan simetri Őekline eksensel simetri denir. Örneğin, bir dairenin merkezinden geĉen bir çizgiyle yarıya bölündüğünde her iki yarı da birbirinin aynısıdır. Yansıma simetrisi ise, bir Őeklin bir düzlem etrafında yansınmasıyla oluşan simetri Őeklidir. Örneğin, bir kareyi yatay veya dikey olarak yarıya böldüğümüzde her iki yarı da birbirinin aynısıdır. Tasarımda denge ve estetik açısından önemlidir. İnsan gözü simetrik Őekillere daha ĉabuk odaklanır ve bu Şekiller daha kolay hatırlanır. Tasarımcılar, simetriyi kullanarak görsel olarak ĉekici ve dengeli tasarımlar oluŐturabilirler. Ancak, simetri her zaman kullanılması gereken bir tasarım prensibi değildir. Tasarımcının deneyimi ve tasarımın amacına bağlı olarak tamamen veya kısmen kullanılabilir. İki taraflı simetri; eŐdeđer öğelerin ortak bir eksenle düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Radyal simetri ise; merkez noktasında keŐiŐen iki veya daha fazla eksenle eŐdeđer öğelerin dengeli bir Şekilde düzenlenmesi Őeklidir. Doğal biçimlenmede ıŐınsal simetri genellikle az sayıda elemanın bir araya gelmesiyle oluşur.

1.2.2. Egemenlik

Yapı veya yerleşme ölĉeđinde egemenlik, temel tasarım elemanlarından biri ya da birĉek elemanın diğer öğelere göre daha baskın kullanılmasıyla oluşur. Bu baskınlık renk, biçim, çizgi, ölĉek, doku, zıtlık gibi ĉeŐitli temel tasarım ilkeleriyle cephede, kütleler arasında ya da yerleŐmede farklılıklarla kendini belli eder. Bir mimari düzenleme içinde, bir biçim veya mekâna, düzenlemedeki diğer tüm öğelerden farklı bir boyut (küçük ya da büyük) verilerek diğerlerine egemen kılınabilir. Biĉim ve mekanlar, Őekillerinin diğerlerinden açıkĉa farklı oluŐuyla da düzenlemeye görsel yönden egemen olabilirler. Vurgu, bir mekân, yapı veya yerleşmelerde baskın ve ikincil elemanların bir arada olmalarından oluşur. Egemen öğe veya öğe grupları düzenlemeyi hakimiyet altına alır ve güçlü bir etki yaparlar. Organizasyona katılan bir egemen öğe varsa, dikkatin o tarafa yönelmesine yardımcı olur, böylece izleyende heyecan uyandırır ve ilgi ĉekiciliđini artırır. Egemenlik genellikle zıtlıkla sağlanır. Organizasyon içinde mekân, bina ve bina grupları biçim, ölĉü ve konum farklılaŐması oluŐturularak egemen hale getirilebilir. Bu özellikler Őu Şekilde oluŐturulur:

- Özel boyut-ölĉü; bir mimari düzenlemeye, diğer tüm öğelerden farklı bir boyut verilerek önemi belirtilip, egemen kılınabilir. Bu egemenlik, öğenin farklı ölĉüsüyle görsel hale getirilir. Bu düzen içerisinde form boyut olarak küçük veya büyük olabilir. Küçük olduğu halde iyi tanımlanmış yeriyle de düzenlemeye egemen kılınabilir.
- Diğerlerinden farklı Őekillenme; form veya mekânın kompozisyon içinde diğer elemanlardan biçimsel olarak farklılaŐmasıdır. Diğerlerinden Őekillerinin açıkĉa farklı oluŐuyla düzenlemeye görsel yönden egemen olabilirler. Bu farklılaşma geometrinin biçimlerinin kontrast kullanılmasıyla mümkündür.
- ElveriŐli ve stratejik konum; form ve mekân kompozisyonu içinde diğer özelliklerinin yanı sıra

stratejik konumuyla önemli bir yer tutar. Biçim ve mekân için yerleşimlerin veya konumların hiyerarşik önemi; çizgisel düzen/eksensel düzenlemenin sınırı, bakışımı düzenin merkezi ögesi ve merkezi/ışınal düzenlemenin odak noktası şeklinde sınıflanmaktadır (Güngör, 1983; Çakıroğlu, 2006).

1.2.3. Tekrar ve yineleme ilkesi

Bir tasarım ve kompozisyonun temel tasarım öğelerinin belirli aralıklarla tekrarlanması olarak tanımlanır. Ritim ve tekrar, mekânsal organizasyonlarda ve cephe düzenlemelerinde tercih edilen bir tasarım ilkesidir. Bal (2023) yaptığı tez çalışmasında, ritim ilkesinin başarılı projelerde çoğunlukla kullanıldığını belirlemiştir. Temel tasarım öğelerin düzenli tekrarı, organizasyonlara ritmik bir etki kazandırır (Kuban, 1989; Rasmussen, 1994; Kaymakcan, 2006). Tekrar, tam tekrar, değişken tekrar ve aralıklı tekrar olmak üzere üç bölüm altında toplanabilir (Gürer, 1990). Mekân organizasyonlarında, cephe düzenlemelerinde her zaman tekrar eden nesnelerin aynı biçimi, ölçüsü, rengi ve dokusu olmayabilir. Aynı veya benzer boyutta, dokuda, biçimde elemanların tekrar edilmesiyle bir ritim yakalanabilir. Bu nedenle tam tekrar, tekrar, değişken tekrar, aralıklı tekrar gibi gruplanan tekrarın mimari uygulamalarda her zaman mümkün olmayabileceği göz önüne alınarak, alt başlıklara girilmeden sadece ritim ilkesinin benimsenmesi ve tasarım ögesinin düzenlemede birden fazla kullanılması durumunda tekrarın var olduğunun belirlenmesi daha doğru görülmüştür.

1.2.4. Denge

Görsel denge renk, değer, doku, yön, aralık ve ölçü gibi tasarım öğelerinin birbirleriyle karşılaştırılması sonucunda oluşur. Kuvvetler ve oluşturdukları alan eşit kuvvet ve uzaysal güçte ise bir denge elde edilir. Ancak, bu denge gerilimsiz, statik ve cansız olarak algılanır. Bununla birlikte, canlı bir organizasyon için hareketler optik ölçüleri ve nitelikleri açısından farklıdır, yani doğrultu, ağırlık ve niteliklerde zıttır; ancak, uzaysal alanlar açısından eşit güçte ise dinamik bir denge sağlanır (Çetinkaya, 2011; İnce, 2022).

- Simetrik denge, bir merkez veya bir eksen etrafında bakış açısına dayalı bir denge türüdür. Bu denge birbirine aynı değerde olan öğelerin her iki tarafta da yer almasıyla sağlanır. Kesin, kararlı ve oturmuş bir denge sağlar, ancak ilgiyi sürdürme gücü düşüktür veya monoton olabilir. Kompozisyondaki elemanların birbirleriyle ve bütündeki konumlarına bağlı olarak dikkatin merkezdeki alana veya aksa odaklanmasını sağlar.
- Asimetrik denge, bir eksenin iki tarafındaki bir veya daha fazla elemanın farklı veya zıt özelliklere sahip elemanlarla dengelenmesidir. Asimetrik denge, tasarımdaki düzenlemelerde simetrik denge gibi açık ve net bir denge sağlamaz, bunun yerine hareket oluşturur (Ertek, 1994). Tasarımın hareketli, dinamik ve hatta coşkulu olmasını sağlar ve esnek bir anlayış kazandırır.

1.2.5. Zıtlık

Bir organizasyon içinde sürekli zıtlık uygulanıyorsa öğeler arasında ilgi kurmak güçleşir ve düzenleme ilk bakışta düzensizlik, uyumsuzluk biçiminde algılanır. Bununla birlikte zıtlık, düzenleme içinde belirli

bir dozda kullanılırsa veya birbirinin kontrastı olan pek çok öge belli miktarlarda bir araya gelirse, bu durumda düzenleme izleyiciler üzerinde düşündürücü, beklenmedik etkiler uyandırır, izleyene heyecan ve canlılık verir. Kontrast çeşitliliğin ifadelerinden biridir. Zıtlık organizasyon içinde bilinçli olarak kullanıldığında karmaşa değil, birlik yaratır. Mimari uygulamalarda kullanılan zıtlık, mimari ürünün canlı, ilgi çekici görünmesini sağlar. Bir binaya ilgi çekici diyebilmek için, ilgi çekiciliğin düşeyler ve yataylar, boşluklar vb. tezatlıkla ifade edilmesi gereklidir (Zevi, 1990; Gürer, 2004). Zıtlık canlılık hissi oluşturduğu ve ilgi topladığı için önemlidir. Cephe ya da mekâna canlılık vermek amacıyla temel tasarım elemanlarından biri veya birkaçı diğerlerine kıyasla zıt kullanılabilir.

1.2.6.Koram

Koramın kullanımı, tasarımın bütünlüğünü ve etkisini artırır. Ayrıca, koramın düzgün bir şekilde kullanılması, izleyiciye görsel bir denge ve düzen hissi verir. Bu nedenle, bir kompozisyonun oluşturulmasında koramın doğru bir şekilde kullanılması önemlidir. Eksensel, merkezsel ve çevresel olmak üzere üç tür koram vardır. Bir eksen boyunca oluşan koram türüne eksensel koram denir. Koram eksenini doğru, eğri ya da kırık çizgiden oluşabilir. Oluşturulan bir tasarımda koramın bir veya birkaçı birlikte kullanılabilir.

1.2.7.Uygunluk

Uyum, bir bütünü oluşturan parçalar arasındaki ortak veya yaklaşık benzerlik, yumuşaklık, ilgili olma, uygunluk olarak tanımlanabilir. Bir tasarımda, birbirine bitişik veya belirli aralıklarla düzenlenen şekillerin çevresiyle veya birbiriyle ölçü, biçim, doku, renk gibi unsurlar bakımından benzerlik göstermesi ve düzenlemenin aralıklarında ölçü ve tarz yakınlığı olduğu durumlarda uygun olarak algılanır (Atalayer, 1994; Tosun, 2014). Uygunluğu sadece cisimlerin fiziksel yapısında aramak yeterli değildir. Fiziksel uygunluk yanında fonksiyonel uygunluk, düşünce üslup uygunluğu vb. uygunluk kapsamında ele alınmalıdır (Kaleli, 2019; Altınoy, 2024). Bir organizasyonda öğelerin düzenlenişi bir bütünlük hissi veriyorsa ve bu bütünlük yapının tamamına yayılıyorsa, düşünce ve üslup uygunluğu söz konusudur. Bu durumda hem yapının parçaları arasında hem de parçalarla bütün arasında aynı üsluba göre yapılmış olmanın oluşturduğu bir bütünlük hissedilir. Organizasyonun bütününde, her parçayı oluşturan malzemelerin kullanılma, işlenme, renklendirme esasları birbirleriyle uyumlu bir şekilde düzenlenir. Her tasarımcının ve sanatçının kendine özgü bir üslubu olduğu gibi, dönemlere ait tarzlar ve üsluplar da bulunmaktadır. Bir yapıya bakıldığında, hangi döneme ait olduğu veya hangi tasarımcının yapısı olduğu böylelikle tahmin edilebilir.

1.2.8. Birlik

Birliğe gidişte uygunluk, zıtlık ve egemenlik yolunun etkili olduğu ve tekrarın bu etki içinde güçlendirici rol oynadığı görülmektedir. Asimetrik denge ve çeşitli biçim, ölçüleri içeren birliklerde ilgi çekicilik gözlenirken; simetrik denge ve tekrar eden biçim, ölçüleri içeren birlikler daha monoton olarak

algılanmaktadır. Bir tasarıda birliği sağlayan ve birliğe giden üç yol bulunmaktadır.

Uygunluk yolunda; birliğe varabilmek için tekrar, uygunluk ve koram ilkelerinden yararlanır. Biçim ve ölçü uygunluğuyla birlik sağlanabilir.

-Egemenlik ve değişkenlik yolunda; birliğe gidiş daha kolaydır. Egemenlik ilkesi de kullanılır. Ölçü egemenliği ve şekil değişkenliğiyle birlik sağlanabilir.

Zıtlık yolunda; tasarıda birliği sağlayabilmek için zıtlık ilkesinden de yararlanılabilir. Biçim uygunluğu ve ölçü zıtlığıyla birlik sağlanabilir (Divanlıoğlu, 1997).

Statik birlik, dinamik birlik ve fikir-üslup birliği olmak üzere başlıca üç birlik çeşidi bulunmaktadır. Statik birlik pasif ve durağan olup, yapı sabit ve hareketsizdir (Ghorab, 2015). Ayrıca, belirli bir düzende tekrar edilen elemanlar veya ünitelerle, daire kavsının değişmezliği ile şekil-zemin anlatımlarında başarı sağlamayı kolaylaştırır. Bir organizasyonda, birliğin ana fikrine uygun olarak düzenlenen tüm parçaların birlik türüne fikir ve üslup birliği adı verilir. Düşey veya yatay etki elde etmek gibi bir ana fikir veya detayların organizasyonun bütünüyle veya kendi aralarında üslup birliği oluşturma çabasıyla, birliğe dahil olan tüm parçaların birliğin ana fikir anlayışına uygun olarak düzenlemeleri oluşur.

Şekil 1: Dubai haritasının konumu ve kent görünümü (URL 1, URL 2)

MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Araştırma alanının tanıtılması Aralarında dünyanın en yüksek binası olan Burj Khalifa'nın da bulunduğu çok sayıda gökdelen ve yüksek bina, iddialı bir projesi olan insan yapımı Palmiye Adaları, otelleri, bölgenin ve dünyanın en geniş ölçekli alışveriş merkezleri, modern mimariyle kusursuzca inşa edilmiş bir sembol kent olan Dubai, Arap yarımadasında bulunmaktadır. Dubai, Arap çölüne bitişik, kumlu çöl manzarasına sahip çağdaş mimarinin hakim olduğu turizm ağırlıklı bir kenttir. Bölgede petrolün bulunmasından sonra Dubai'nin geliri sürekli ve hızla yükseldi ve emirlik bir ticaret, alışveriş ve turizm kenti haline geldi. Bugün, Dubai Orta Doğu ve Basra Körfezi bölgesinde sürekli gelişen dünya çapında bir kent olarak ticari ve kültürel bir merkez, kozmopolit bir metropol kentidir (Şekil 1), (URL 1, URL 2).

2.2.Araştırma yöntemi. Bu araştırma Dubai'deki çeşitli yerleşimlerin ve yapıların dizimsel boyuttaki analizleri için gerekli verilerin toplanması ve bu verilerin temel tasarım ilkeleriyle incelenmesini

kapsamaktadır. Verilerin elde edilmesi için alan çalışması kapsamında yerinde gözlem - inceleme tekniği, fotoğraflama tekniği ve literatür tarama tekniği kullanılmıştır. Kentin görsel kimliğini belirleyen ve görsel etkiyi artıran alanların (kentnin gelişiminin tamamlandığı alanlar) cephe, kütle ve yerleşme ölçeğinde belirlenmesi yapılmış ve seçilen alanlarda estetik boyutun araştırılması için simetri, egemenlik, ritim, denge, zıtlık, koram, uygunluk ve birlik ilkelerini kapsayan temel tasarım ilkeleri ile çizgi, biçim, oran, yön, aralık, renk, değer ve dokudan oluşan temel tasarım öğeleri belirlenmiştir. Her tasarım ilkesi için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur.

Buna göre kentin öncelikle gelişimini tamamlamış ve estetik açıdan zengin olan yapı ve çevresi yerleşmelerden oluşan Şeyh Zayed Caddesi, Dubai Marina bölgesi, Dubai Creek Bölgesi, Burj Al Arab ve çevresi, Burj Khalifa ve çevresinden fotoğraflar çekilmiştir. Çekilen fotoğraflardan bölgeyi en iyi tanımlayanlar belirlenerek diğerleri elenmiştir. Ayrıca, temel tasarım ilkelerinin literatüre dayalı açıklamasındaki görsel okumada, Dubai kentinde çekilen Dubai Çeşmesi havuzundaki dev su gösterilerinden çeşitli fotoğraf kareleri, Dubai Miracle Garden'dan ve yapay oluşturulan çöl köyünden çekilen çeşitli fotoğraf karelerinden yararlanılmıştır. Yapı ölçeği ve yerleşme ölçeğinde seçilen her bir fotoğraf, temel tasarım ilkeleri ve öğeleriyle analiz edilmiş ve oluşturulan her bir tabloda yerleri işaretlenmiştir. Daha sonra her bir temel tasarım ilkesinin ifade bulduğu öğelerle ilgili grafik tabloları ve şekillerden oluşan bir şema ile görsel sunum hazırlanmıştır.

3.BULGULAR

3.1.Dubai kent mimarisinin temel tasarım ilkeleri bağlamında değerlendirilmesi

Tarihi açıdan pek zengin olmayan Dubai kenti, çağdaş mimari dokusuyla dünya çapında öne çıkan bir şehirdir. Dünyanın en yüksek yapısı olan Burj Khalifa başta olmak üzere birçok gökdelen yapısıyla mükemmel bir kusursuzluk örneği sunan mimariye sahiptir. Bu bağlamda, kentsel estetik ölçütlerin belirlenmesi amacıyla simetri, egemenlik, tekrar, denge, zıtlık, koram, uygunluk ve birlik ilkeleri seçilen örnekler üzerinden yapı, kütle ve yerleşme ölçeğinde analiz edilip değerlendirilmiştir.

3.1.1.Simetri ilkesi ile ilgili bulgular

Dubai kentinde seçilen ikiz kule yapılarının kütle ve cephe düzenlemesi simetri ilkesiyle incelendiğinde, dikeyde ortak bir sanal eksenle çizgi, biçim, ölçü, yön, aralık, renk, değer, ton ve doku öğelerinin eşdeğer kullanılmasıyla oluşturulan organizasyonları, temel tasarım ilkelerinden simetri ilkesini oluşturur. Yapılardaki simetri ilkesi yerleşmeler ölçeğinde ölçü, oran başta olmak üzere çizgi, biçim, yön, aralık, renk, değer, ton ve doku öğeleriyle ifade edilmiştir. İkiz kulelerin aynı geometrik biçimde oluşması ve dış yüzeylerinde kullanılan malzemenin rengi, dokusu ve biçimi aynı olması simetri ilkesine referans vermektedir (Tablo 1).

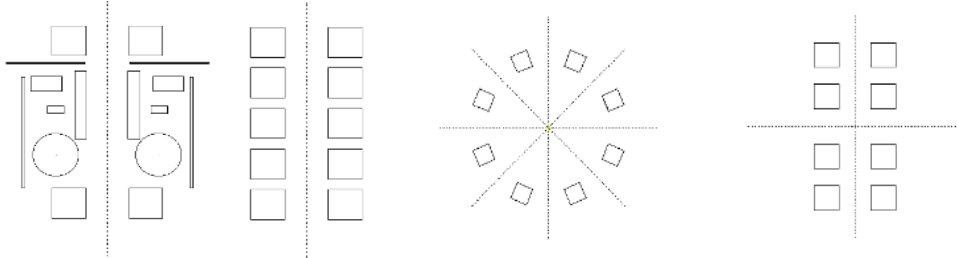

Simetri ilkesine İkiz gökdelenlerden görünüş-Dubai

örnek 1, 2, 3

örnek 4, 5, 6

Temel tasarım ilke ve öğeleri - Simetri

örnek	yerleşme ölçeğinde								yapı/yüzey/cephe ölçeğinde							
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku
1																
2																
3																
4																
5																
6																

Tablo 1: Simetri ilkesinin analizi: Dubai’de ikiz gökdelenlerden görüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.2.Egemenlik ilkesi ile ilgili bulgular

Egemenlik ilkesi yerleşmeler ölçeğinde, en çok ölçü, oran, yön ve biçim öğeleriyle, cephe düzeyinde ise en çok biçim, çizgi, ölçü ve yön öğeleriyle ifade edilmiştir. Aynı tipteki yapıların bulunduğu bir yerleşim alanında, Burj Khalifa’nın aşırı yüksekliği, egemenlik ilkesi temsil etmektedir. Burgu Gökdeleni ise farklı geometrik spiral şekliyle bulunduğu yerleşimde egemenlik ilkesine referans vermektedir. Dubai kentinde mimari açıdan yerleşmelerde yapılarla oluşturulan belirgin bir egemenlik görülmektedir. Bu egemenlik genellikle ölçü, biçim ve doku öğeleriyle sağlanmıştır. Yapılarda oluşturulan biçim ve şekiller diğerlerinden açıkça farklıdır. Yapı ve yerleşimlerde baskın ve ikincil öğelerin bir arada kullanılmasıyla etkili bir vurgu yapılmıştır. Bazı yerleşmelerde yapıların belirgin ölçüleri, özel biçimleri ve zıt karakterdeki renk, değer ve doku abartılarak güçlü bir görsel vurgu sağlanmıştır. Bu da izleyicilerde heyecan uyandırmakta ve ilgi çekiciliğini artırmaktadır (Tablo 2).

Egemenlik ilkesine Dubai’den örnekler	
örnek 1	
örnek 2	
örnek 3	
örnek 4	
Temel tasarım ilke ve öğeleri - egemenlik	

örnek	yerleşme ölçeğinde									yüzey/cephe ölçeğinde					
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer
1															
2															
3															
4															

Tablo 2: Egemenlik ilkesinin analizi: Dubai’de ikiz gökdelen ve çevre yerleşiminden görünüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.3. Tekrar ilkesi ile ilgili bulgular

Tekrar ilkesi yerleşmeler ölçeğinde, tekrar ilkesi en çok renk, ölçü, oran, çizgi, yön ve biçim öğeleriyle sağlanmıştır. Cephe ölçeğinde ise yapının dokusu, pencerelerin biçimi ve ışıklandırılması çoğunlukla çizgi, biçim, yön, ölçü, aralık, renk, değer, ton ve doku öğeleriyle tekrar ilkesi oluşturulmuştur. Aynı tipteki yapıların ardışık olarak yer alması ise ritim ilkesine atıfta bulunmaktadır. Cepheler ve kütlelerin biçimsel düzenlemelerinde çizgi, biçim, ölçü, renk ve doku öğelerinin düzenli tekrar edildiği ve bu da organizasyonlara ritmik bir etki kazandırdığı görülmektedir. Çoğu yapıların cepheleri ve yerleşmelerdeki kütleler biçim, çizgi, ölçü, aralık, yön, renk, değer ve doku açısından birbirini izleyen tekrarlarla ritim sağlanmıştır. Yine yapı yüzeyleri ile kütlelerin birbirleriyle olan ilişkisinde ölçü, biçim, renk, doku ve değerler aynı, buna karşılık aralık ve yönleri farklı biçimde tekrar edilerek ritmik etki sağlanmıştır (Tablo 3).

örnek 3																
	Temel tasarım ilke ve öğeleri - tekrar															
	yerleşme ölçeğinde								yüzey/cephe ölçeğinde							
örnek	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku
1																
2																
3																

Tablo 3: Tekrar ilkesinin analizi: Dubai’de yapı ve çevre yerleşimden görünüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.4. Denge ilkesi ile ilgili bulgular

Denge ilkesi yerleşmeler ölçeğinde en çok renk, değer, ton, doku, çizgi, biçim ve ölçü öğeleriyle ifade edilirken, cephe düzeyinde en çok biçim, çizgi, ölçü ve yön öğeleriyle ifade edilmiştir.

Dubai’deki mimaride yapı-kütle cepheleri ve yerleşmelerin düzenlemeleri genellikle dengeye sahiptir. Bu denge yapılar ve yerleşme ölçeğinde çizgi, biçim, ölçü, oran, yön, aralık, renk, değer ve doku öğeleriyle sağlanmıştır (Tablo 4).

örnek 1	Denge ilkesine Dubai’den örnekler	

Temel tasarım ilke ve öğeleri - denge																
örnek	yerleşme ölçeğinde								yüzey/cephe ölçeğinde							
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku
1																
2																
3																

Tablo 4: Denge ilkesinin analizi: Dubai’de yapı ve çevre yerleşiminden görünüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.5. Zıtlık İlkesi ile İlgili Bulgular

Zıtlık; yerleşmeler ölçeğinde, çoğunlukla ölçü, oran, biçim kullanılarak cephe ölçeğinde ise çizgi, biçim, yön, ölçü, aralık ve az da olsa renk ile sağlanmıştır. Cepheler ve biçimsel mimari organizasyonlarda zıtlık ilkesinin etkili bir şekilde kullanılması, kişide heyecan, ilgi, çekicilik, canlılık ve hareketlilik uyandırmaktadır. Yapı kompozisyonları içinde Burj Khalife yapısının renk, ölçü, biçim bakımından aşırı farklı olması temel tasarım ilkelerinden zıtlık ilkesini yansıtmaktadır (Tablo 5).

ör Zıtlık ilkesine Dubai’den örnekler

Temel tasarım ilke ve öğeleri - zıtlık																
örnek	yerleşme ölçeğinde								yüzey/cephe ölçeğinde							
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku
1																
2																
3																

Tablo 5: Zıtlık ilkesinin analizi: Dubai’de yapı ve çevre yerleşimden görüntüler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.6.Koram İlkesi ile İlgili Bulgular

Koram ilkesi yerleşmeler ölçeğinde, ölçü, oran, biçim ve renk kullanılarak, cephe ölçeğinde ise ölçü, oran ve biçimle sağlanmıştır. Örnek kulelere bakıldığında kütle ve cephe elemanları arasında ölçü açısından giderek azalan bir kademelenme ve derecelenme olduğu görülmektedir. Bu da eksensel koramı

oluşturmaktadır. Yapıdaki bu eksensel koram, çizgi, biçim, yön ve aralık öğeleriyle uyumlu giderek azalan şekildedir. Kütle, büyükten küçüğe kadar kademelenerek iki uç arasında diziyi bozmayan şeklindedir (Tablo 6).

Koram ilkesine Dubai'den örnekler																	
örnek 1, 2, 3																	
	Temel tasarım ilke ve öğeleri - koram																
örnek	yerleşme ölçeğinde								yüzey / cephe ölçeğinde								
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	
1																	
2																	
3																	

Tablo 6: Koram ilkesinin analizi: Dubai'de yapı ve çevre yerleşimden görünüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.7.Uygunluk İlkesi ile İlgili Bulgular

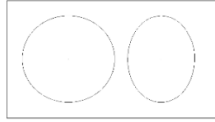
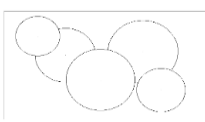
Dubai kentinden seçilen örnekler cephe, kütle ve yerleşme ölçeğinde uygunluk ilkesiyle incelendiğinde, yerleşmeler ve cephe ölçeğinde çizgi, biçim, ölçü, oran, yön, aralık, renk, değer, ton ve doku kullanılarak kusursuz bir uyum sağlanmıştır. Yapı ölçeğinde, binaların cephelerinde benzer pencere biçimleri, çizgi, ölçü, oran, yön, aralık, renk, değer, ton ve doku açısından birbirleriyle uygunluk sağlanmıştır. Yerleşme genelinde ise birbirine bitişik ve bazı yerlerde belirli aralıklarla düzenlenmiş binalar, çevreleriyle ve birbirleriyle ölçü, doku, renk ve biçim açısından benzerlik göstermekte ve düzenlemenin aralıklarında ölçü ve tarz yakınlığı sağlanarak uygunluk görülmektedir (Tablo 7).

örnek 1	Uygunluk ilkesine Dubai'den örnekler

örnek 2

örnek 3

Temel tasarım ilke ve öğeleri - uygunluk

örnek	yerleşme ölçeğinde									yüzey/cephe ölçeğinde							
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	
1																	
2																	

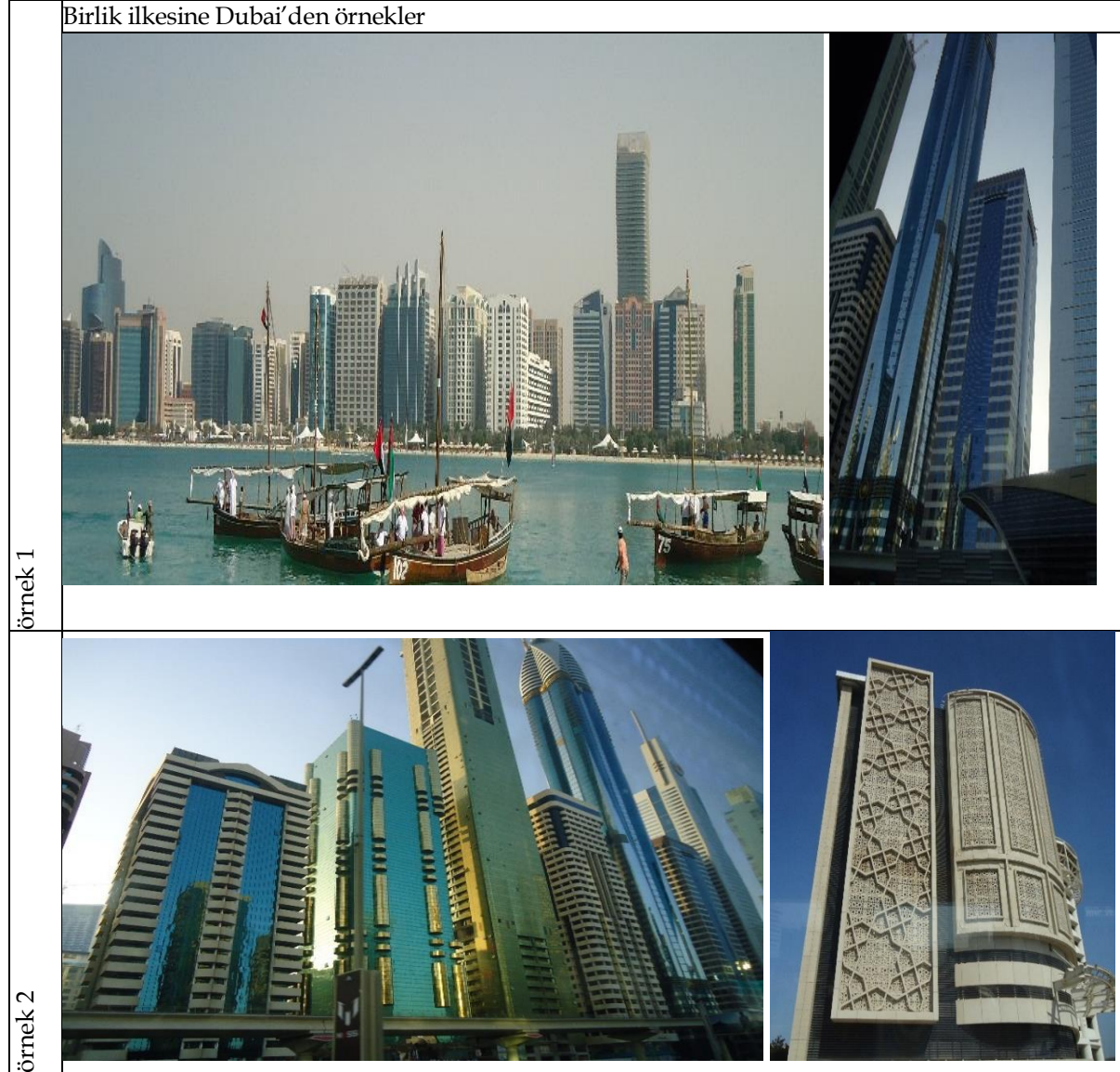

3

Tablo 7: Uygunluk ilkesinin analizi: Dubai’de yapı ve çevre yerleşimden görünüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

3.1.8. Birlik İlkesi ile İlgili Bulgular

Birlik ilkesi yerleşme ve cephe ölçğinde çizgi, biçim, ölçü, oran, yön, aralık, renk, değer, ton ve doku ile kusursuz birlik oluşturulmuştur. Yerleşme ve yapı ölçğinde farklı kullanım amaçlı yapılar bir araya getirilerek oluşturulan düzenlemelerde çizgi, biçim, ölçü, yön, aralık, renk, değer ve doku öğeleriyle dinamik birlik hakimdir. Yapı grupları çevresiyle birlikte izleyen kişide bitmiş, tamamlanmış, mükemmel denge ve nihayetinde olağanüstü birlik hissi uyandırmaktadır (Tablo 8).

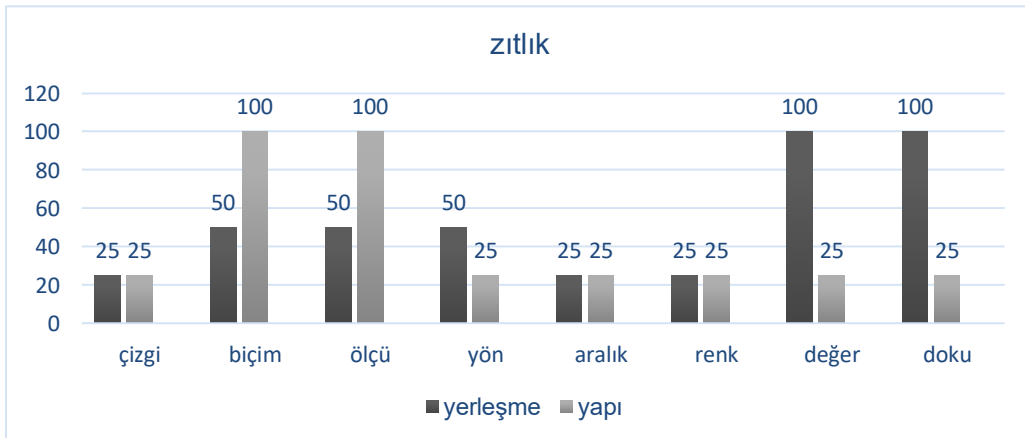
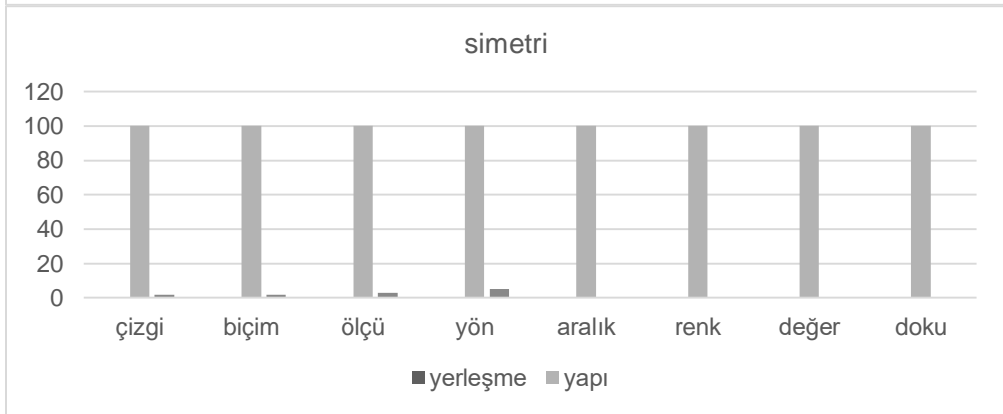
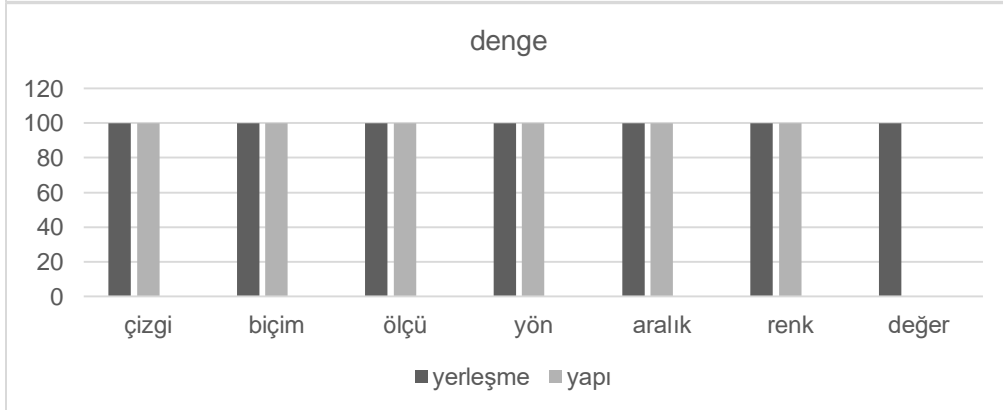
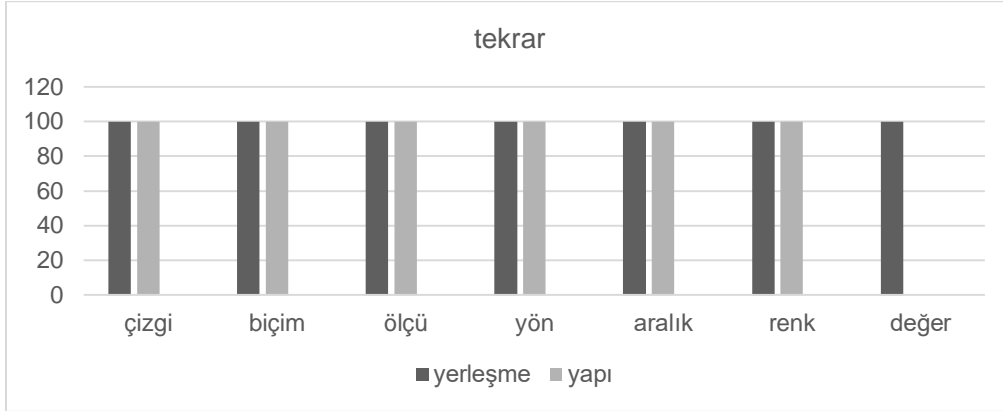

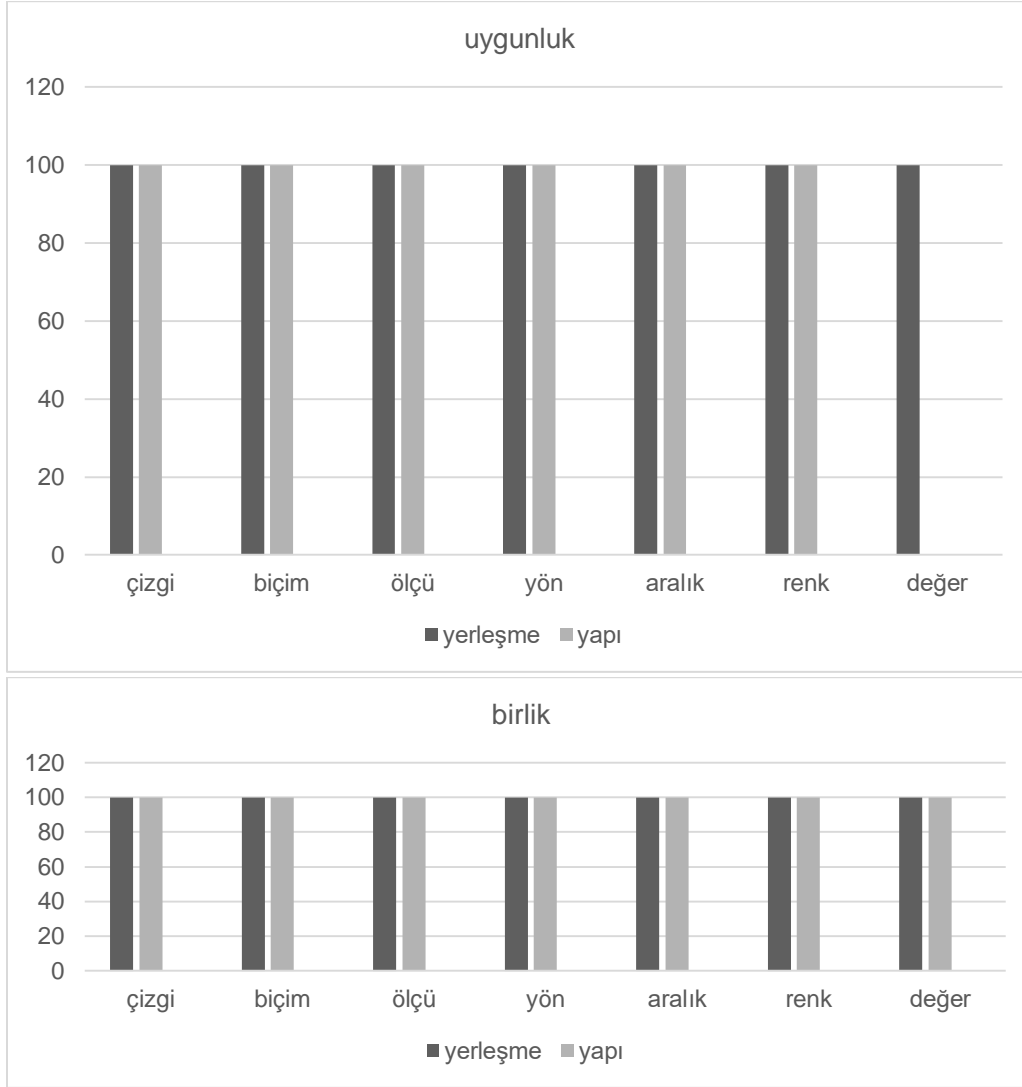
örnek 3																
örnek 4																
Temel tasarım ilke ve öğeleri - birlik																
örnek	yerleşme ölçeğinde								yüzey/cephe ölçeğinde							
	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku	çizgi	biçim	ölçü	yön	aralık	renk	değer	doku
1																
2																
3																
4																

Tablo 8: Birlik ilkesinin analizi: Dubai’de yapı ve çevre yerleşiminden görünüşler (fotoğraflar yazar arşivinden)

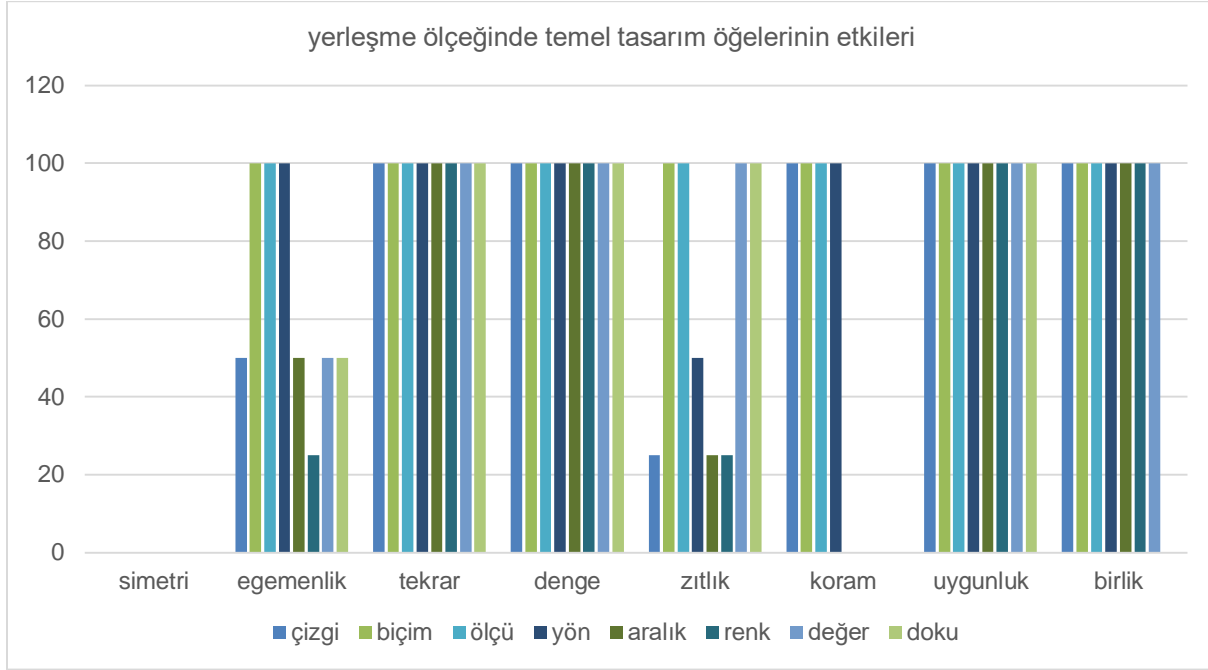
4.sonuçlar ve öneriler

Bu çalışma, kentsel yerleşim ve yapı ölçeğindeki dizimsel boyutun temel tasarım ilkeleriyle değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu amaçla mimari yapılarla yerleşme ölçeğindeki soyut kavramların somut kullanımları, çağdaş mimarinin en üst düzeyde yaşandığı Dubai’deki yerleşme ve yapılarında incelenmiştir. Seçilen örnek fotoğraflar temel tasarım ilkeleriyle analiz edilmiştir. Her bir tasarım ilkesiyle etkileşimde bulunan tasarım öğelerinin etkileme yüzdeleri hesaplanmış ve Tablo 9’da gösterilmiştir.

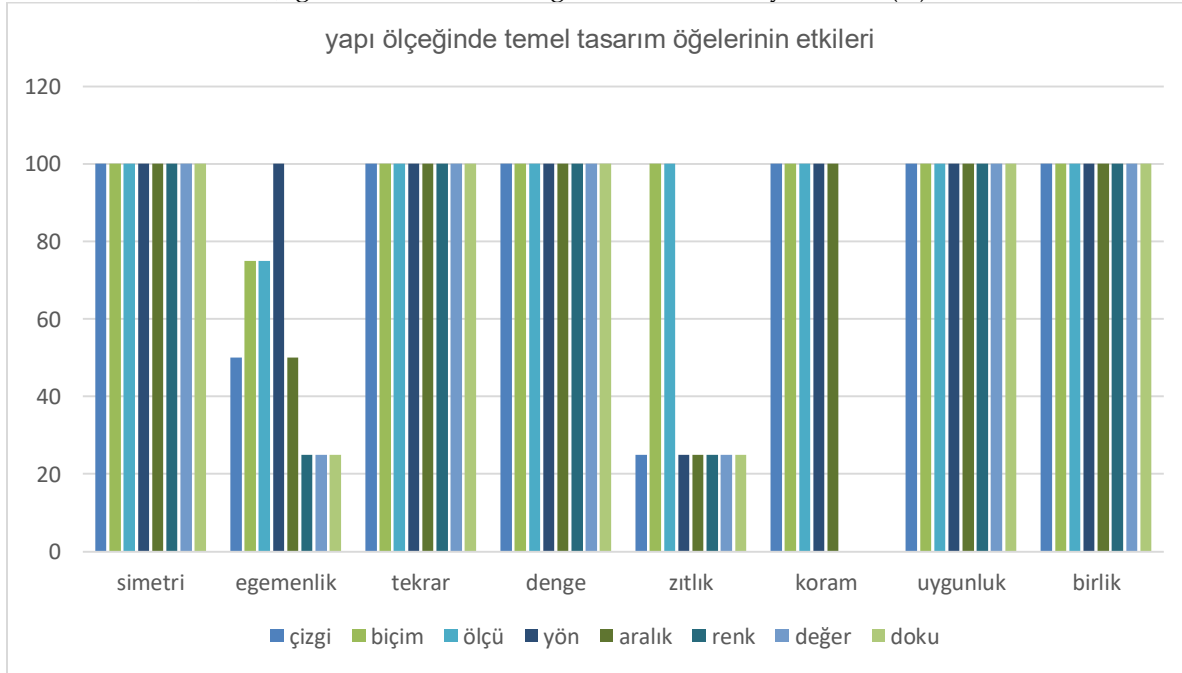

İncelenen tüm yapı ve çevre yerleşmelerine ait fotoğraflarda tekrar, uygunluk, birlik ve denge ilkelerinin birlikte uygulandığı, bunun sonucunda da bu tasarım ilkelerinin estetik algıda önemli rol oynadığı görülmektedir. Buna göre kentsel tasarımlarda estetik algıda tekrar, uygunluk, denge ve birlik ilkelerinin bir arada kullanılmasının etkili olduğu söylenebilir. Dengenin sağlanmasında ise biçim, oran, aralık, renk, ton ve doku öğesi kompozisyonlarda değerlendirmeye alınabilir. Egemenlik en fazla zıtlık ilkesiyle kullanılan öğelerden ölçü, biçim, renk ile sağlanmıştır. Tam tekrar ilkesi monotonluğa neden olurken, bunun aksine dönüşümlü tekrarın kentin yerleşim ve yapı estetiğinde daha etkili olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, mimari yapı ve yerleşimler için yapılacak tasarımlarda temel tasarım ilkelerinin önemi, somut örneklerle vurgulanmıştır. Denge, uyum, birlik ve ritim ilkelerinin izleyicilerin algılarında olumlu etkiler yarattığı ve kentlerin yapı ile yerleşme ölçeklerinde güzel algılamaya etki eden temel tasarım ilkeleri olduğu ortaya konulmuştur. Örnek alanda yerleşme ölçeğinde ve yapı ölçeğinde incelenen her bir tasarım ilkesini etkileyen tasarım öğelerinin etkileme yüzdeleri Tablo 10 ve Tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 10: Yerleşme ölçeğinde temel tasarım öğelerinin etkileme yüzdeleri (%).

Tablo 11: Yapı ölçeğinde temel tasarım öğelerinin etkileme yüzdeleri (%).

Kentsel estetik algılamayı belirlemede büyük rol oynayan tekrar, birlik, uygunluk ve denge ilkeleri, diğer tüm alanların tasarımlarında estetik algı oluşturmak için de kullanılabilir önemli ilkeler olarak değerlendirilebilir. Bal (2023) tarafından Antalya Kaleiçi tarihi dokuda yapılan tez çalışmasında da benzer sonuçlar bulunmuştur.

Araştırma, mimarlık, görsel iletişim ve sanat, resim, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı bölümlerinde eğitim-öğretimin ilk yarıyıllarından itibaren öğrencilerin temel tasarım ilkelerini anlamada zorlandıkları temel tasarım derslerini benimseyip istekli öğrenmelerine uygulamalı olarak çözüm amaçlı yapılmış bir çalışma olması açısından da önemlidir. En etkili öğrenme şekillerinden biri olan fotoğrafik görsel öğrenme

yöntemi doğrultusunda mimarının ve teknolojinin doruk noktadaki harikulade yaşandığı Dubai kenti yapı yerleşim mimarisinde öğrencilerin öğrenip unutmamalarına katkı sağlayacaktır. Soyut olan kavramların temel tasarım ilkeleriyle dizimsel boyutta somut okunabilirliğinden hareketle, mimarlık, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı, görsel sanatlar, tasarım eğitimi veren bölümlerde, eğitimine önemli yararı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Aksoy Ö (1974) Uyum sürecinin mimarlık sistemi içinde örneklenmesi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
2. Atalayeri F (1994) Temel Sanat Öğeleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
3. Altınsoy E (2024) Devlet opera ve balesi afişlerinin biçim ve içerik yönünden incelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
4. Bal H (2023) Büyükşehirler Ölçeğinde Yarışma Projelerinin Temel Tasarım İlkeleri Bağlamında - Cephe ve Konum Planı Özelinde- İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Antalya Bilim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya, 813862.
5. Bacon EN (1982) Design of Cities. Newyork: The Viking Press.
6. Ching, FD (2011) Mimarlık, Biçim, Mekân ve Düzen. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
7. Cullen G (1964) Townscape. Newyork: Rheinhold Publishing Corporation.
8. Çakıroğlu B (2006) İslam Dinindeki Temel Kavramların Osmanlı Dönemi (13 yy.-17 yy.) Dini Mimarisine Yansımaları. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 154759.
9. Çetinkaya Ç (2011) Tasarım ve Kavram İlişkisinin İç Mimarlık Temel Tasarım Eğitimi Kapsamındaki Yeri: Farklı İki Üniversite Örneği Üzerinden Temel Tasarım Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 308312.
10. İnce G (2022) Kentsel Dinamikler İçerisinde Kentsel Koruma Alanlarının İmaj Ögesi Olarak Değerlendirilmesi: Isparta Tarihi Kent Merkezi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 723206.
11. Divanlıoğlu D (1997) Temel Tasarımın Öge ve İlkeleri. İstanbul: Birsan Yayınevi.
12. Dizma OK (2015) Geçişlilik Kavramının Mekânsal ve Anlamsal Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa, Kıbrıs.
13. Ertek H (1994) İç Mekân Temel Tasarım İlkelerine Bir Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 30805.
14. Ghorab P (2015) Kent mobilyalarının Temel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 394413.
15. Günay, B ve Selman M (1994) Kentsel Görüntü ve Kentsel Estetik Örnek Kent: Ankara, Kent Planlama Politika, Sanat Tarık Okyay Anısına Yazılar. 1. Cilt, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 277-319.
16. Güngör İH (1983) Temel Tasarım. İkinci Baskı, İstanbul: Afa Matbaacılık.
17. Gürer L (1990) Temel tasarım. Birinci Baskı, İstanbul: İTÜ Matbaası.
18. Gürer L ve, Gürer G (2004) Temel Tasarım. İstanbul: Birsan Yayınevi.
19. İnce G (2022) Kentsel Dinamikler İçerisinde Kentsel Koruma Alanlarının İmaj Ögesi Olarak Değerlendirilmesi: Isparta Tarihi Kent Merkezi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 723206.
20. Hilberseimer L (1955) The Nature of Cities. Cihacago: Paul Theobald Company.
21. Kaleli AO (2019) Strüktür Bağlamında Ritim Olgusunun Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 591222.
22. Kaymakcan M (2006) Yüksek öğrenim sanat eğitiminde temel tasarım eleman ve ilkelerinin öğretimi ve uygulamaları. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Emine Halıçınarlı. İzmir.
23. Kuban D (1989) Mimarlık Kavramları. Birinci Baskı, İstanbul: Yem Yayınları.

24. Kumbaracıbaşı C (1992) Çevre Kirlenmesinin Üçüncü Boyutu; Görsel Kirlenme. Mimarlık, Sayı: 3, 53-55.
25. Lynch K (1975) The Image Of The City. Cambridge Massachusetts: The MIT Press.
26. Mumford L (1938) The Culture Of Cities. Newyork: Harcourt, Brace and World Inc.
27. Özerdim B (1983) Kentsel Mekanların Görsel Analizinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Üzerine. İzmir: Hasret Matbaacılık.
28. Pevsner N (1981) An Outline of European Architecture. Penguin Books. Rasmussen, S., E. (1994). Yaşanan Mimari. Birinci Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
29. Sağsöz A Gedikli (Akat) R ve Ark (1997) Görsel Kirlilik Araştırması -Trabzon Kenti Kirlilik Boyutu Kapsamında Yeşil Alan Dağılımı ve Planlaması Araştırma Raporu. Proje KTÜ ORM13, Trabzon.
30. Şentürer A (1995) Mimari Estetik Olgusu. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını.
31. Smith DE (1987) The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology. Boston: Northeastern University Press.
32. Spreirapopegen P (1965) The Architecture of Towns and Cities Newyork: Mcgraww-Hill Book Company.
33. Tekeli İ (1980) Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri, Türkiye'de İmar Planlaması. Ankara: ODTÜ.
34. Tosun MD (2014) Batılılaşma Sürecinde Türk Resminde Figür Mekân İlişkisi. Yüksek Lisans Tez, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 356921.
35. Uraz, TU (1993) Tasarlama düşünme biçimlendirme. İstanbul: İTÜ.
36. URL-1 <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dubai>, Erişim tarihi: 08.05.2024.
37. URL-2 <https://tr.maps-dubai.com/dubai-%C5%9Fehir-haritas%C4%B1>, Erişim tarihi: 08.05.2024.
38. Ustaömeroğlu AA (1998) Mimari Analiz İçin Temel Tasarım Öge ve İlkelerinin Kullanımı ile Oluşturulan Estetik Ağırlıklı Bir Yöntem Araştırması. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 78167.
39. Zevi B (1990) Mimariyi Görmeyi Öğrenmek. İstanbul: Birsen Yayınevi.